

BIOETIKA

Martina Jirsová

Kancelář vládního zmocněnce
pro zastupování před ESLP

28. dubna 2022

OBSAH

Bioetika na půdě Rady Evropy

Umělé oplodnění

Náhradní mateřství

Transgender

POJEM BIOETIKA

Odvětví etiky, jehož snahou je zkoumat či vymezovat principy související s otázkami medicíny a nakládání s lidským životem

eutanázie

přístup k léčbě/lékům

náhradní mateřství

klonování

interrupce

umělé oplodnění

povinné očkování

(ne)souhlas se zákrokem

odpojení od přístrojů

dárcovství orgánů

ÚMLUVA O BIOMEDICÍNĚ

Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (2001)

- Respekt k lidské důstojnosti
- Svobodný a informovaný souhlas
- Ochrana soukromí a právo na informace
- Ochrana lidského genomu
- Zákaz finančního prospěchu z nakládání s lidským tělem a jeho částmi
- Zákaz diskriminace

Dodatkové protokoly – zákaz klonování lidských bytostí, transplantace orgánů a tkání lidského původu, biomedicínský výzkum, genetické testování pro zdravotní účely

EVROPSKÁ ÚMLUVA O LIDSKÝCH PRÁVECH

Článek 2

Článek 3

Článek 8

Článek 5

Článek
9

Článek
14

PRAVDA NEBO LEŽ?

Představuje provedení interrupce porušení práva na život nenarozeného plodu?

Ne (*Vo proti Francii*, č. 53924/00, rozsudek velkého senátu ze dne 8. července 2004)

Smí lékař podat krevní transfuzi osobě, která je v ohrožení života, avšak uvedla, že krevní transfuze je v rozporu s jejím náboženským přesvědčením?

Nesmí (článek 5 Úmluvy o biomedicíně)

UMĚLÉ OPLODNĚNÍ

POJMOSLOVÍ

Umělé oplodnění = léčba neplodnosti

- IUI – zavedení spermií do pohlavních orgánů ženy
- IVF (*in vitro*) – k oplodnění vajíčka dochází mimo tělo ženy, do dělohy jsou vpravována již existující lidská embrya

PRÁVNÍ ÚPRAVA

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách (§ 3–11)

- Pouze neplodné páry (*ne single ženy ani homosexuální páry*)
- Žádost páru o umělé oplodnění nesmí být starší než 6 měsíců
- Písemný souhlas s provedením asistované reprodukce
- Písemný souhlas musí být udělen opakovaně před každým provedením umělého oplodnění
- Povinnost zachovat anonymitu anonymního dárce a neplodného páru

TĚŽKÉ RÁNY OSUDU

Manželé Marie a Tadeáš si přáli založit rodinu, avšak Marii byla v roce 2018 diagnostikována rakovina prsu. Z důvodu obav o poškození vaječníků v důsledku chemoterapie podstoupila Marie odběr vajíček. Pro zvýšení případné pozdější šance na úspěšné oplození byla vajíčka po odběru oplodněna Tadeášovými spermii a embrya byla zamražena. Po úspěšné léčbě rakoviny se ukázalo, že Mariiny vaječnky byly skutečně poškozeny chemoterapií, a tak již nikdy nemůže otěhotnět přirozenou cestou. V lednu 2020 podali manželé žádost o umělé oplodnění a poskytli nezbytné informované souhlasy. Transfer embryí byl naplánován na 15. březen 2020. Tadeáš však o den dříve náhle zemřel. Otřesená Marie umělé oplodnění odložila. Jelikož pro ni početí s využitím zamražených embryí představovalo jedinou možnost, jak mít dítě, se kterým by byla geneticky příbuzná, rozhodla se v prosinci 2020 umělé oplodnění s využitím původních embryí podstoupit.

EVANS PROTI SPOJENÉMU KRÁLOVSTVÍ

č. 6339/05, rozsudek velkého senátu ze dne 10. dubna 2007

Odvolání souhlasu partnera s umělým oplodněním po rozpadu vztahu, pro stěžovatelku však oplodnění zmraženými embryi představovalo jedinou šanci jak mít biologicky spřízněné dítě

Zájem stěžovatelky být rodičem biologicky spřízněného dítěte x zájem bývalého partnera nebýt rodičem tohoto dítěte

Neporušení Úmluvy → právní úprava výsledkem četných a podrobných odborných konzultací, pravidla jasná a předvídatelná, možnost odvolat souhlas kdykoli před zavedením oplodněných vajíček do dělohy

DALŠÍ JUDIKATURA ESLP

Dickson proti Spojenému království (č. 44362/04, rozsudek velkého senátu ze dne 4. prosince 2007)

- Absence přístupu doživotně odsouzeného vězně k umělému oplodnění, které představovalo jedinou možnost jak mít biologicky spřízněné dítě, když manželské návštěvy nebyly ve věznicí dovoleny → porušení článku 8 Úmluvy

S. H. a ostatní proti Rakousku (č. 57813/00, rozsudek velkého senátu ze dne 3. listopadu 2011)

- Zákaz umělého oplodnění za použití dárcovského spermatu nebo vajíčka při umělém oplodnění *in vitro* → neporušení článku 8 Úmluvy, Rakousko nepřekročilo prostor pro uvážení

Costa a Pavan proti Itálii (č. 54270/10, rozsudek ze dne 28. srpna 2012)

- Prenatální diagnostika v těhotenství povolena, preimplantační genetická diagnostika embrya nepovolena → porušení článku 8 Úmluvy

PRÁVO DÍTĚTE ZNÁT SVŮJ BIOLOGICKÝ PŮVOD

Mikulić proti Chorvatsku (č. 53176/99, rozsudek ze dne 7. února 2002)

- Právo na identitu a osobní rozvoj chráněné článkem 8 Úmluvy zahrnuje zájem na získání informací nutných k odhalení pravdy týkající se důležitého aspektu své osobní identity, jako je např. totožnost předků

Odièvre proti Francii (č. 42326/98, rozsudek velkého senátu ze dne 13. února 2003)

- Zájem stěžovatelky znát svůj původ x zájem matky zůstat v anonymitě
- Stěžovatelka získala neidentifikující informace o své biologické rodině → neporušení Úmluvy

Godelli proti Itálii (č. 33783/09, rozsudek ze dne 25. září 2009)

- Nedošlo ke zvážení protichůdných zájmů matky a dítěte, rozhodnutí matky zůstat v anonymitě nešlo za žádných okolností zrušit → porušení článku 8 Úmluvy

Nerozhodnuté stížnosti *Gauvin-Fournis proti Francii* a *Sillau proti Francii* – právo dítěte počatého skrze umělé oplodnění na informace o anonymním dárci

NÁHRADNÍ MATEŘSTVÍ

CO JE NÁHRADNÍ MATEŘSTVÍ?

- Forma asistované reprodukce, kdy náhradní matka odnese a porodí dítě pro jinou ženu/objednatelský pár
- Úplné náhradní mateřství = embryo vzniklo spojením pohlavních buněk objednatelského páru
- Částečné náhradní mateřství = vajíčko anonymní dárkyně (*vzácně vajíčka náhradní matky*) je oplodněno spermiemi muže z objednatelského páru
- Náhradní mateřství, kdy ani náhradní matka, ani objednatelský pár nejsou s dítětem geneticky spřízněni

CO NA TO ČESKÝ PRÁVNÍ ŘÁD?

S náhradním mateřstvím počítá ([srov. § 804 OZ](#)), ale neupravuje jej – šedá zóna

Právní rodičovství heterosexuálního páru spíše bez problému (*zamýšlená matka dítě osvojí, otec z objednatelského páru zpravidla i biologickým i právním otcem dítěte již od narození*)

Rizika a komplikace:

- Časová prodleva – *náhradní matka smí udělit souhlas s osvojením nejdříve 6 týdnů po narození dítěte, před rozhodnutím o osvojení musí být dítě v péči osvojitele minimálně 6 měsíců*
- Náhradní matka může následně souhlas s osvojením odmítnout udělit
- Provdaná náhradní matka – domněnka otcovství svědčí manželovi

NÁHRADNÍ MATEŘSTVÍ PŘED ESLP

Mennesson proti Francii (č. 65192/11, rozsudek ze dne 26. června 2014)

- Právo na respektování soukromého života dítěte vyžaduje, aby vnitrostátní právní řád umožňoval právní uznání příbuzenského vztahu mezi dítětem počatým cestou náhradního mateřství a jeho biologickým rodičem

Posudek týkající se právního uznání vztahu mezi dítětem narozeným v zahraničí skrze náhradní mateřství a zamýšlenou matkou (č. P16-2018-001 ze dne 10. dubna 2019)

- I uznání vztahu mezi dítětem a zamýšlenou matkou, která jeho biologickou matkou není

Paradiso a Campanelli proti Itálii (č. 25358/12, rozsudek velkého senátu ze dne 24. ledna 2017)

- Úřední odebrání dítěte narozeného skrze náhradní mateřství, které nedopatřením nebylo se zamýšlenými rodiči biologicky spřízněno, po šesti, resp. osmi měsících společného soužití → neporušení článku 8 Úmluvy

STEJNOPOHLAVNÍ RODIČE - ESLP

Valdís Fjölнисdóttir a ostatní proti Islandu (č. 71552/17, rozsudek ze dne 18. května 2021)

- Právní vakuum, v němž se nachází děti, které se zamýšlenými rodiči nepojí žádné biologické pouto nebo které jimi nemohou být z praktických důvodů osvojeny, lze jen stěží ospravedlnit poukazem na jednání zamýšlených rodičů nebo morální hodnoty převažující ve společnosti (*souhlasné stanovisko soudce Lemmense*)
- V projednávané věci neshledáno porušení článku 8 Úmluvy z důvodu absence praktických překážek ve výkonu tohoto práva matkami a synem

S.-H. proti Polsku (č. 56846/15 a 56849/15, rozhodnutí ze dne 16. listopadu 2021)

- Neuznání rodičovství biologického otce k dětem na území Polska v situaci, kdy rodina žila v Izraeli, kde byl jejich rodičovský vztah uznán a stěžovatelé neprokázali, že by se měli brzy do Polska stěhovat → odmítnutí stížnosti

STEJNOPOHLAVNÍ RODIČE – SDEU

V.M.A. proti Stolična občina, rajon „Pančarevo“ (č. C-490/20, rozsudek velkého senátu SDEU ze dne 14. prosince 2021)

- Byl-li rodičovský vztah mezi dítětem, které je občanem EU, a jeho stejnopohlavními rodiči konstatován v členském státě EU, jsou ostatní členské státy povinny tento rodičovský vztah uznat, a to za účelem výkonu práv, která dítěti plynou z unijního práva

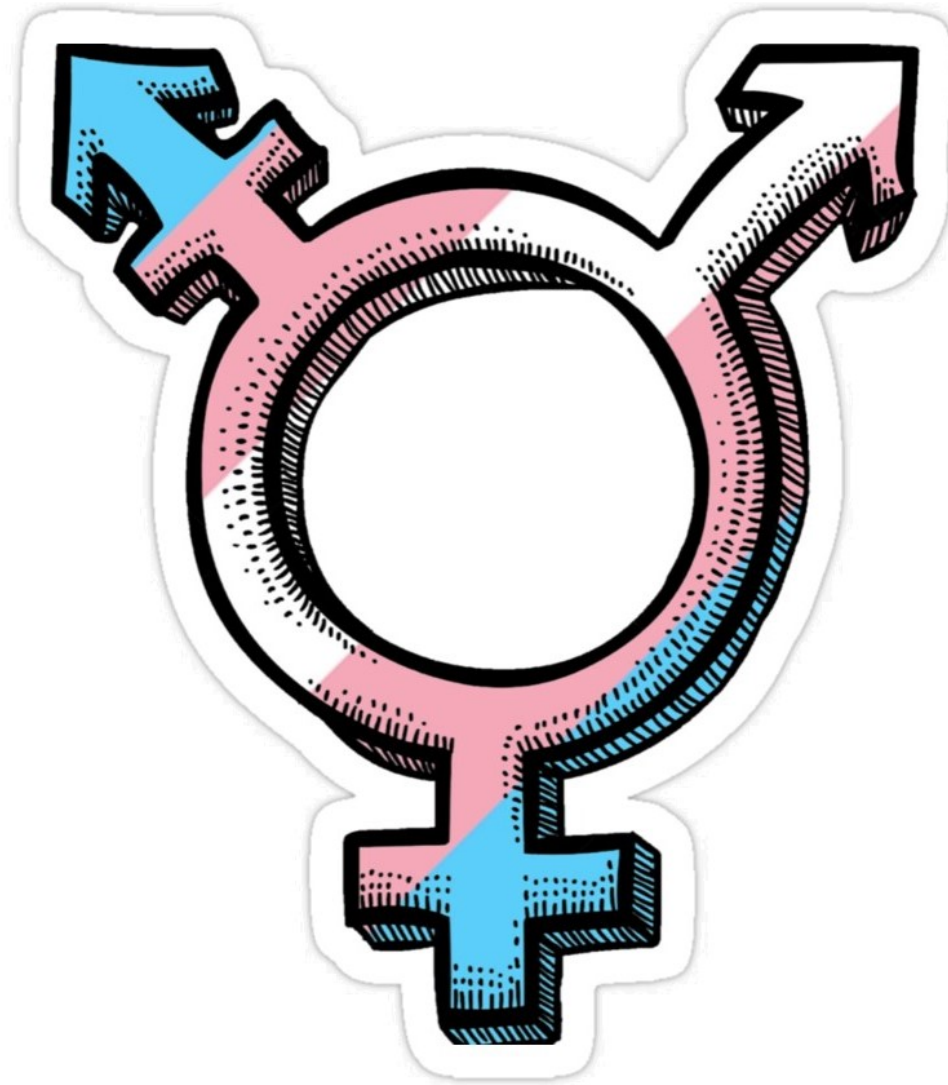

DVA TÁTOVÉ

Maurizio (občan Itálie) a Martin (český občan) spolu léta žijí v registrovaném partnerství. Jelikož z biologických důvodů nemohou založit rodinu přirozenou cestou, rozhodli se využít služeb náhradní matky v USA, která jim porodila dceru Clementine (občanku USA). Oba k početí poskytli genetický materiál, test DNA prokázal, že biologickým otcem je Maurizio. V rodném listě jsou jako rodiče zapsáni oba muži. Po návratu na území Itálie Maurizio s Martinem požádali o přepis údajů z amerického rodného listu do italské matriky, aby dcera byla občankou EU a oba muži k ní měli právně uznán rodičovský vztah. Italské úřady odmítly zápis provést, neboť italský právní řád náhradní mateřství zakazuje, přičemž je zjevné, že v jejich případě nemohla být dcera počata přirozenou cestou. Zapsání jen jednoho z rodičů právní řád neumožňuje. Po vyčerpání dostupných opravných prostředků nápravy se Maurizio s Martinem obrátili na ESLP.

Vyplývá z článku 8 Úmluvy právo Martina a Maurizia být zapsáni v matrice jako rodiče dcery? Jaké obecné či individuální zájmy a práva jsou ve hře? Jak byste je vyvážili? Co ještě by měl právní řád umožňovat?

TRANSGENDER

cisgender = lidé,
jejichž identita se
shoduje s pohlavím,
které jim bylo určeno
po narození

intersex = lidé, jejichž
pohlavní znaky nejsou
ani typicky mužské,
ani ženské

transgender = lidé,
jejichž identita se
neshoduje s pohlavím,
které jim bylo po
narození přiřazeno

tranzice = proces,
během kterého trans
lidé začínají žít pod
svým skutečným
genderem

agender = osoba
necítící příslušnost k
žádnému genderu

nebinarita = lidé,
jejichž genderová
identita není ani
striktně mužská, ani
ženská

genderově fluidní
osoba = člověk s
proměnlivou
příslušností k tomu
nebo onomu genderu

transexuál = medicínské
označení pro stav
nesouladu mezi psychickým
a anatomickým pohlavím,
spíše nepoužívat

PRÁVNÍ ZMĚNA POHLAVÍ, OSOBNÍ IDENTITA A LIDSKÁ DŮSTOJNOST

Christine Goodwin proti Spojenému království (č. 28957/95, rozsudek velkého senátu ze dne 11. července 2002)

- Nemožnost právního uznání změny pohlaví po jeho operativní změně – porušení článku 8 Úmluvy
- Článek 8 Úmluvy poskytuje ochranu osobní sféře každého jednotlivce včetně práva rozhodovat o podrobnostech svojí identity
- Praktické problémy a důsledky plynoucí ze změny v systému nejsou nepřekonatelné a od společnosti lze rozumně očekávat, že bude tolerovat jisté komplikace, aby umožnila jednotlivcům žít s pocitem vlastní důstojnosti v souladu s genderovou identitou, kterou si sami zvolili za cenu velkých osobních nesnází

PRÁVNÍ ZMĚNA POHLAVÍ A STÁVAJÍCÍ MANŽELSTVÍ ČI RODIČOVSTVÍ

Hämäläinen proti Finsku (č. 37359/09, rozsudek velkého senátu ze dne 16. července 2014)

- Stěžovatelka, která podstoupila operativní změnu pohlaví, nemohla dosáhnout právního uznání svého nového pohlaví, aniž by se rozvedla se svou dosavadní manželkou nebo souhlasila se změnou svého manželství na registrované partnerství
- Neporušení článku 8 Úmluvy

A.M. a ostatní proti Rusku (č. 47220/19, rozsudek ze dne 6. července 2021)

- Omezení rodičovských práv a zákaz styku s dětmi z důvodu změny pohlaví rodiče
- Porušení článku 8 Úmluvy samostatně i ve spojení s článkem 14 Úmluvy

PRÁVO NA PRÁVNÍ ZMĚNU POHLAVÍ BEZ CHIRURGICKÉHO ZÁKROKU

A. P., Garçon a Nicot proti Francii (č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13, rozsudek ze dne 6. dubna 2017)

- Porušení článku 8 Úmluvy z důvodu, že stěžovatelům jakožto transgender osobám nebyla povolena úřední změna pohlaví, protože neprokázali „nevratnou povahu změny vzhledu“, což v praxi zpravidla znamenalo i sterilizaci.
- Neporušení článku 8 Úmluvy v souvislosti s tím, že za účelem změny pohlaví bylo nutné prokázat existenci poruchy genderové identity, případně podrobit se lékařskému vyšetření.

X a Y proti Rumunsku (č. 2145/16 a 20607/16, rozsudek ze dne 19. ledna 2021)

- Porušení článku 8 Úmluvy z důvodu neexistence jasného a předvídatelného právního rámce změny pohlaví v Rumunsku, jakož i z důvodu odmítnutí právního uznání změny pohlaví stěžovatelů pro nesplnění podmínky chirurgického zákroku.

VNITROSTÁTNÍ ÚPRAVA ZMĚNY POHLAVÍ

§ 29 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

- Změna pohlaví nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů

§ 21 odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

- Osoba starší 18 let
- Porucha sexuální identifikace a schopnost žít trvale jako osoba opačného pohlaví
- Není v manželství nebo v registrovaném partnerství
- Kladné stanovisko odborné komise

VNITROSTÁTNÍ ÚPRAVA ZMĚNY POHLAVÍ

Transgender Europe a ILGA-Europe proti České republice, rozhodnutí EVSP ze dne 15. května 2018

- Platná právní úprava změny pohlaví v ČR představuje porušení čl. 11. odst. 1 Evropské sociální charty (právo na ochranu zdraví)
- Rozhodnutí EVSP není právně závazné

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. května 2019, sp. zn. 2 As 199/2018

- Stávající právní úprava není v rozporu s ústavním pořádkem a dává dotčeným osobám přiměřené prostředky, jak změny pohlaví dosáhnout

Nález Pl. ÚS 2/20 ze dne 9. listopadu 2021 - k podobě rodného čísla

ČEKÁNÍ NA GODOTA?

Návrh novely, která by zákonnou podmínku sterilizace v občanském zákoníku zrušila, byl v roce 2018 předložen do mezirezortního připomínkového řízení, kde legislativní proces zamrzl

Nález Pl. ÚS 2/20 ze dne 9. listopadu 2021 změnu taktéž nepřinesl

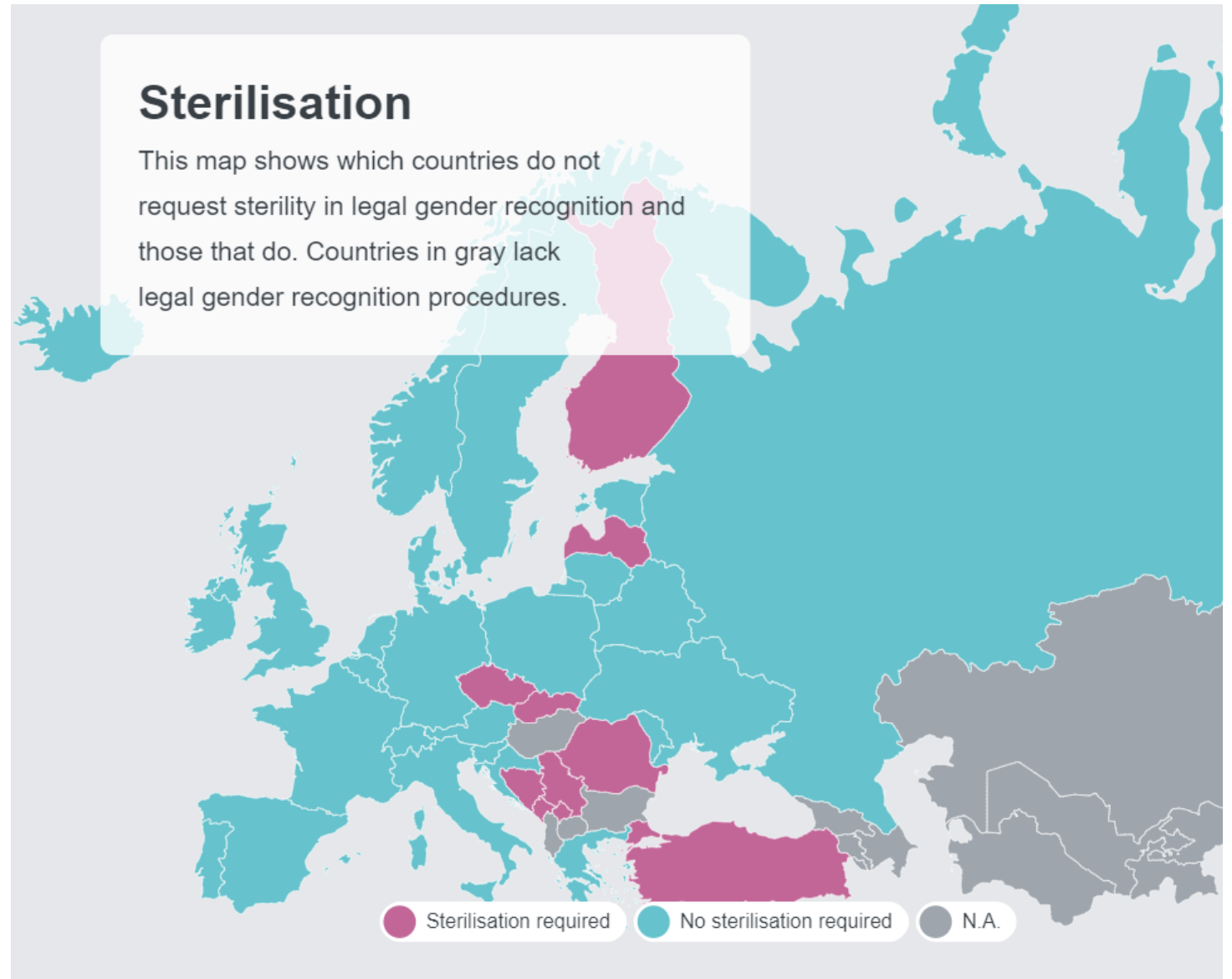
Vládní strategie rovnosti a odstraňování bariér důstojného života LGBTI+ lidí v ČR 2021-2026 – *zrušit požadavek lékařských zákroků a znemožnění reprodukční funkce v případě úřední změny pohlaví do konce roku 2022*

V dubnu 2022 podmínku sterilizace zrušilo Slovensko

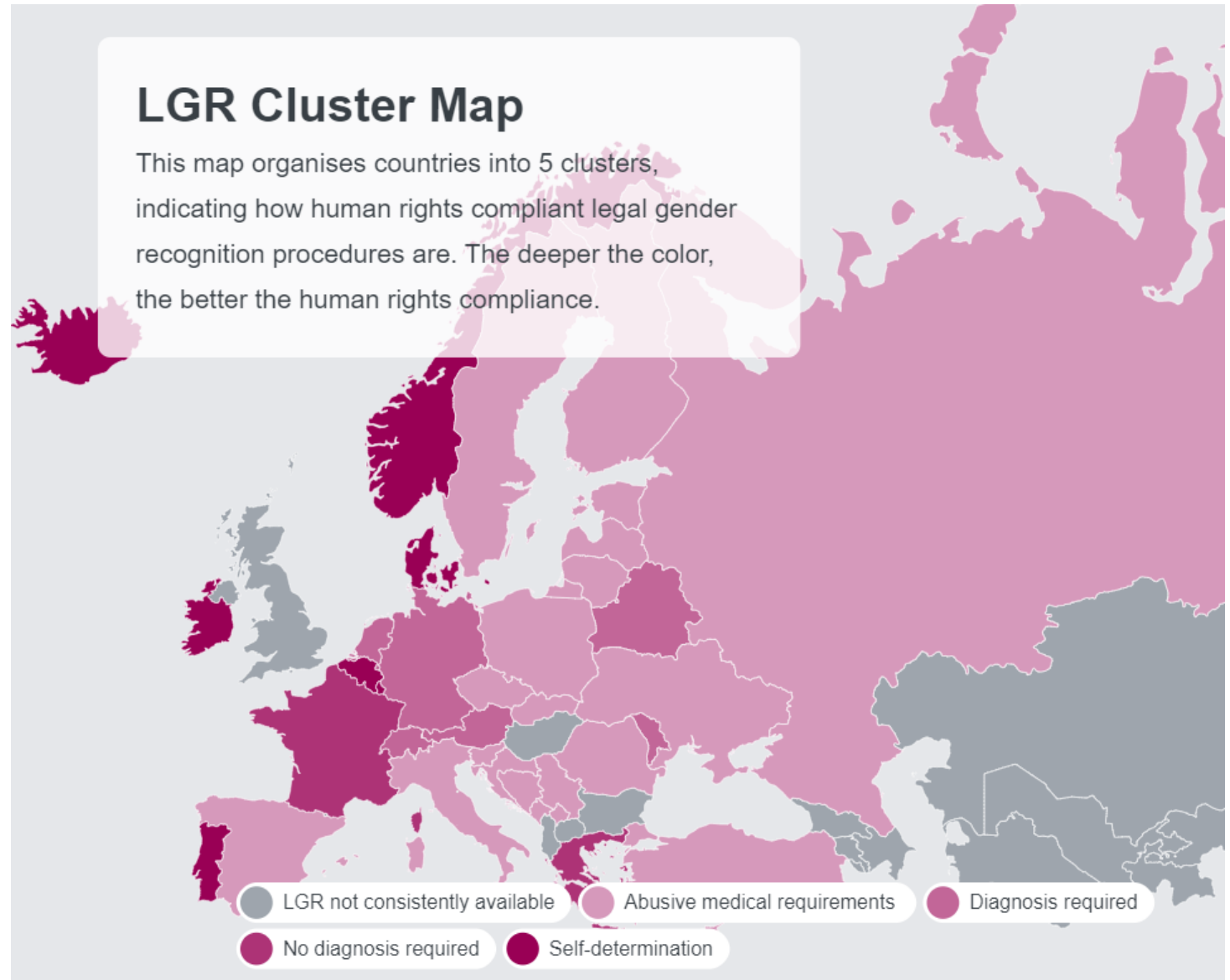
STATISTIKA

Zdroj: TGEU

STATISTIKA

Zdroj: TGEU

Děkuji za pozornost!

Dotazy/komentáře pište na e-mail MJirsova@msp.justice.cz